

МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ТРВЗ

FORMATION OF ENVIRONMENTAL COMPETENCY OF CHILDREN OF OLDER PRE-SCHOOL AGE IN DIFFERENT ACTIVITIES IN NATURE

Стаття присвячена одній з актуальних проблем розвитку дошкільної освіти – активізації пізнавальної діяльності старших дошкільників засобами ТРВЗ. У статті висвітлюються методи та прийоми активізації пізнавальної діяльності старших дошкільників засобами ТРВЗ, надаються методичні рекомендації для їх використання. Круги Лулія, метод, який передбачає вміння дітей розмірковувати, фантазувати створювати свої образи, уявляти їх, пропонувати вирішення завдання, це сприяє розвитку уяви, творчого мислення, мовлення якщо завдання проводиться у підгрупі або команді дітей. Метод «мозковий штурм» дає змогу шукати найкраще рішення, генерувати свої ідеї, висловлювати думки. Метод «емпатія», передбачає співставлення себе з іншим об'єктом, надає дитині виникнення співпереживання, співчуття до певного наприклад героя або персонажу. Сторітелінг як метод складання розповідей також можна включити до прийомів ТРВЗ, адже він передбачає формування вміння у дітей складати історії на основі та із застосуванням предметів, зображень, картинок тощо. Застосування методів та прийомів ТРВЗ як і загалом сама технологія передбачає індивідуальний підхід до дітей. Вихователь має враховувати вік, можливість інтереси дітей, диференціювати завдання та їх рівні відповідно до того на що спроможна дитина використовувати індивідуальний підхід, сучасні тенденції освіти. Зазначено, що вихователь, залежності від завдання та рівня розвитку дітей вихователь спрощує або ускладнює вправу, може допомогти дитині виконати завдання, але не виконувати повністю за неї. У статті зазначено, що освіта має бути спрямована на формування конкурентноспроможного майбутнього фахівця, задля цього необхідно вже починаючи з дошкільного віку розвивати пізнавальний інтерес, формувати пізнавальну діяльність дошкільників враховуючи сучасні зміни в освіті. Зазначені у статті методи активізації пізнавальної діяльності дошкільників використовуються у практиці закладів дошкільної освіти, що допомагає дошкільникам орієнтуватися в розмаїтті інформації, явищ навколишнього світу, формувати здатність регулювати власну пізнавальну діяльність, проявляти творчий інтерес та активність, креативно вирішувати проблемні завдання, знаходити вихід із ситуації тощо.

Ключові слова: ТРВЗ (теорія рішення винахідницьких завдань), пізнавальна діяльність, метод, прийом, заклад дошкільної освіти.

The article is devoted to one of the urgent problems of the development of preschool education - the activation of the cognitive activity of older preschoolers by the means of educational activities. The article highlights the methods and methods of activating the cognitive activity of older preschoolers by the means of TRVZ, provides methodical recommendations for their use. Circles of Lullia, a method that involves children's ability to think, fantasize, create their own images, imagine them, propose a solution to the task, it contributes to the development of imagination, creative thinking, speech if the task is carried out in a subgroup or team of children. The "brainstorming" method allows you to search for the best solution, generate your ideas, and express your thoughts. The "empathy" method involves comparing oneself with another object, gives the child the emergence of empathy, sympathy for a certain hero or character, for example. Storytelling as a method of composing stories can also be included in the techniques of TRVZ, because it involves the formation of children's ability to compose stories based on and using objects, images, pictures, etc. The application of methods and techniques of TRVZ, as well as the technology itself in general, requires an individual approach to children. The teacher must take into account the age, capabilities and interests of children, differentiate tasks and their levels according to what the child is capable of using an individual approach, modern trends in education. It is noted that the teacher, depending on the task and the level of development of the children, the teacher simplifies or complicates the exercise, can help the child complete the task, but not complete it completely for him. The article states that education should be aimed at forming a competitive future specialist, for this it is necessary to develop cognitive interest from preschool age, to form cognitive activity of preschoolers taking into account modern changes in education. The methods of activating the cognitive activity of preschoolers specified in the article are used in the practice of preschool education institutions, which helps preschoolers navigate the variety of information and phenomena of the surrounding world, form the ability to regulate their own cognitive activity, show creative interest and activity, creatively solve problematic tasks, find a way out of the situation, etc.

Key words: TRVZ (theory of solving inventive tasks), cognitive activity, method, reception, preschool education institution.

УДК 373.2.015.31:37.091.3
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.1.36>

Чорна Г.В.,
викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізького національного університету

Самсонова О.О.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізького національного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Формування у дітей дошкільного віку пізнавального інтересу та активізація пізнавальної діяльності – це не просто питання, а основа подальших успіхів у навчанні та засвоєнні знань дітьми, формування власної самостійної думки у дитини, підготовка до самостійного життя.

На сьогодні основою розвитку цивілізації є освіта, яка постає визначальним чинником

розвитку майбутніх поколінь та нації загалом. Сучасна освіта має врахувати нові вимоги до особистості у суспільстві, її вмінь і якостей на роботі місті. Освіта має бути спрямована на формування конкурентноспроможної особистості здатної вирішувати проблемні завдання, швидко знаходити вихід із ситуації, перенавчатись у житті, опановувати нові навички та професії. Сучасна освіта визнає дошкільний вік як важливий період

дитинства у розвитку і становленні особистості. Саме в цьому віці дитина опановує знання, вміння і навички, які відіграють важливу роль у її подальшому становленні, у дошкільника формується характер, світогляд, вже визначаються перші прояви на шляху до професії яка зацікавила дитину. Оновлений Державний стандарт дошкільної освіти України Базовий компонент дошкільної освіти висвітлює завдання освіти які полягають у розвитку цілісної, гармонійно розвиненої, розумної активної та компетентної особистості. Дошкільна освіта має забезпечити формування у дітей активно-пізнавального ставлення до світу який їх оточує та самих себе. Освітній процес закладу дошкільної освіти має формувати вміння дошкільників орієнтуватися в її розмаїтті інформації, явищ навколишнього світу, формувати здатність регулювати власну пізнавальну діяльність, проявляти творчий інтерес та активність, креативно вирішувати проблемні завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку пізнавальної діяльності у дошкільників присвятили свої праці Л. Виготський, С. Рубінштейн, А. Смирнов, Б. Тепловий, В. Мясіщев, Л. Занков, Д. Узнадзе, С. Щукіна та інші відомі педагоги і психологи. Відомі вчені сучасності Г. Беленька, Н. Глухова, Н. Лисенко, К. Крутий, З. Плохий, Н. Яришева та інші приділяли увагу загальній структурі, умовам та змісту дослідницької діяльності з дошкільниками.

У наукових працях В. Котирло, Н. Кот, О. Савенков, М. Поддяков доводять, що досліджувана активність перетворюється в надзвичайно важливу якість особистості, яка відображає рівень її пізнавального розвитку і соціалізації і виникне пізнавальний інтерес тільки в умовах спеціально розробленої педагогічної технології.

Систему ТРВЗ було адаптовано для роботи з дітьми у дитячому садку. Праці Г. Альтшуллера «Алгоритм винаходу», «Творчість як точна наука» стали основою так званої творчої педагогіки. Згодом у спеціальних дослідженнях (В. Бухвалов, Б. Злотін, Г. Іванов, С. Ладоскіна, А. Нестеренко, Т. Сидорчук, Л. Шрагіна, М. Шустерман) було розроблено методи і прийоми навчання на базі ТРВЗ, а також адаптовано основні принципи ТРВЗ для дітей дошкільного віку (А. Страунінг, О. Нікашин). Суть цієї технології полягає у формуванні системного, діалектичного мислення, розвитку творчої уяви, винахідницької кмітливості. Використання її має не просто розвинути фантазію дітей, а навчити їх мислити системно, творчо, розуміти єдність і протиріччя навколишнього світу, бачити і вирішувати проблеми.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Формування у дітей дошкільного віку пізнавального інтересу та активізація пізнавальної діяльності – це не просто питання,

а основа подальших успіхів у навчанні та засвоєнні знань дітьми, формування власної самостійної думки у дитини, підготовка до самостійного життя. Сучасна освіта має врахувати нові вимоги до особистості у суспільстві, її вмінь і якостей на робочому місці. Освіта має бути спрямована на формування конкурентноспроможної особистості здатної вирішувати проблемні завдання, швидко знаходити вихід із ситуації, перенавчатись у житті, опановувати нові навички та професії.

Мета статті. Висвітлити методи та прийоми активізації пізнавальної діяльності старших дошкільників засобами ТРВЗ та описати їх, надати методичні рекомендації по використанню.

Виклад основного матеріалу. Технологія розв'язання винахідницьких завдань передбачає методи та прийоми, які вихователі можуть використати з дітьми у процесі освітньої діяльності. Нами визначено основні методи, які пропонуємо вихователям до впровадження з дітьми дошкільного віку враховуючи процес активізації пізнавальної діяльності дошкільників.

Оскільки ТРВЗ спрямована на розвиток творчого мислення, креативності, вихователям необхідно впроваджувати Круги Луллія. Цей метод передбачає використання кругів різного розміру та діаметру, які накладаються один на один, зверху кругів встановлюється стрілка, круги та стрілка нерухомі на яких є відповідні різні свої позначки, які позначки педагог визначає на свій розсуд (малюнок, цифра, буква, смайлик, стрілка, будь-яка інша позначка). Дитина рухає стрілку, на яку позначку стрілка попаде, таку дитина і запам'ятовує, пропонується обирати дві, три позначки в залежності від віку дітей, потім дітям пропонується скласти розповідь, а бо приклад якщо на кругах були цифри, або інше завдання відповідно до запропонованих позначок. Так діти починають розмірковувати, фантазувати створювати свої образи, уявляти їх, пропонувати вирішення завдання, це сприяє розвитку уяви, творчого мислення, мовлення якщо завдання проводиться у підгрупі або команді дітей.

Наступний актуальний метод до впровадження у закладі дошкільної освіти є «мозковий штурм». На перший погляд педагоги сприймають негативно такий метод, бо створюється враження, що він призначений для дорослих, але якщо зануритись у сутність, то відкривається інша сторона методу, який можливо адаптувати до дітей дошкільного віку.

Поняття методу «мозковий штурм», трактується як колективний пошук нетрадиційних шляхів розв'язання проблеми. Цей метод включає два етапи:

І етап

Це завдання може бути організоване у команді або підгрупі дітей. Група дітей під назвою «генератори ідей» у бесіді висувують свої різні пропозиції щодо вирішення проблемного відкритого завдання. Стимулювання активності досягається

виконанням таких правил які заздалегідь встановлюються з усіма учасниками:

- висловлені думки дітей і пропозиції не критикуються;
- заохочуються та переважають вільні асоціації: чим вони несподіваніші, тим краще, так відбувається підвищений розвиток уяви;
- кількість запропонованих ідей дітьми має бути якомога більшою;
- висловлені пропозиції можна комбінувати як завгодно. Доцільно якщо вихователь записувати висловлювання або діти фіксуватимуть пропозиції у формі малюнків.

II етап

«Критики» діти які виконують таку роль оцінюють результати штурму й вибирають кращі пропозиції, які підходять до вирішення наданого педагогом проблемного завдання [1].

Також метод «мозковий штурм можна застосувати по-іншому. Вихователь пропонує дітям завдання, наприклад, сконструювати міст, діти методом мозкового штурму визначають у команді швидкі пропозиції обирають найкращі, щодо матеріалу з якого потрібно сконструювати міст, розмір та деталі мосту. Або це може бути одне проблемне відкрите запитання на яке діти дають відповідь шукаючи найкраще рішення, генерують свої ідеї, висловлюють думки.

Метод «синектика» є одним із видів мозкового штурму. Завдяки цьому методу діти можуть додати фантастичні персонажі, пропонувати свої ідеї, одразу втілювати їх у завдання.

Метод «емпатія», розповсюджений у використанні педагогами у закладі дошкільної освіти не тільки у рамках ТРВЗ. Цей метод передбачає співставлення себе з іншим об'єктом, що передбачає виникнення співпереживання, співчуття у дитини до певного наприклад героя або персонажу. Наприклад, вихователь показує дітям зображення на якому хлопчик не поділився з дівчиною іграшкою, дівчинка розчарована та плаче. Аналізуючи це зображення із дітьми вихователь пропонує дошкільникам уявити себе на місці дівчинки, висловити свої почуття. Діти висловлюючи свої почуття співпереживають дівчинки, також паралельно відбувається моральне виховання у даній ситуації. Діти відчувши образу та обурення дівчинки розумітимуть як почуває себе дитина з якою не поділились іграшкою, та прагнутимуть не допускати таких ситуацій у своїх іграх.

Приєм «перетворення ознак часу», передбачає те, що діти можуть уявно переміщуватись у проміжках часу. Наприклад, на даний момент пора року літо, а вихователь пропонує дітям переміститись у пору зимову пору року, уявно вийти на вулицю. Діти уявляючи себе на засніженому зимовому повітрі можуть описати, що вони бачуть, що відчувають, які чують звуки, які можуть назвати ознаки пори року. Це допомагає дітям закріпити знання з даної теми, навчитись уявляти, описувати та висловлювати свої думки.

Також, наприклад, вихователь може запропонувати дітям уявно переміститись у їх майбутнє. Дитина подорожуючи у своє майбутнє розповідає, яка вона у дорослому житті, яку професію має, де працює, живе, як полюбить відпочивати тощо. Таке завдання корисне тим, що діти можуть уявити і назвати якою професією вони володіють, тобто створювати попереднє планування, вихователь спостерігає за розповідями дітей, визначає рівень сформованості уяви та опису реальності подій майбутнього дитини. Таким чином ми також можемо закріпити знання дітей про професії, адже слухаючи розповіді один одного діти розумітимуть різні професії, можуть ставити запитання один одному дізнаючись деталі.

Звернемо увагу на прийоми фантазування Джанні Родарі. Одним із прийомом такого фантазування є прийом «кола по воді». Вихователь пропонує дітям кинути у воду камінь, звертає увагу, що по воді починають розходитися кола. Вони затягують всі предмети, які є навколо: гілочку, листочок, кораблик тощо. В залежності від того який предмет дитина побачить з таким предметом вона і створює історію. Це може бути реальна або фантастична історія, чи можливо навіть казка.

Одним із прийомів фантазування є прийом «біном фантазії». Цей прийом активно спрямований на розвиток у дітей уяви та фантазування, творчості, мовлення, мислення. Дитина може заховати одну або декілька іграшок, запропонувати іншій дитині знайти. В залежності від того скільки іграшок знайде дитина з такою кількістю вона і складе історію або казку. Також прийом можна застосовувати із буквами, наприклад, із знайдених букв скласти слово, або із слів якщо дитина вміє вже читати можна запропонувати уявити себе в образі знайдених слів сказати який ти, розповісти де живеш, що любиш, чи харчуєшся. Таким методом добре спрацьовує з образами тварин, якщо запропонувати дітям знайти у групі картинки тварин, то дитина уявляє себе знайденою твариною та все про неї розповідає.

Приємом фантазування є також «Що потім». Вихователь пропонує дітям певну ситуацію, а діти мають визначити що відбулось потім, придумати, продовжити, розповісти. Наприклад, вихователь пропонує дитині ситуацію: «діти вийшли на прогулянку та побачили що у пташки зламане крило...», далі дитина продовжує сама розповідь про те, що сталося потім, розповідає. Або можна запропонувати ситуацію: «світило на вулиці сонечко, а потім сонечко заховалось та пішов дощ...», далі дитина пропонує свій варіант розвитку подій це може бути і про ріст рослин за допомогою дощу і про інші явища у природі. Таким чином діти навчаються встановлювати причиново-наслідкові зв'язки, навчаються висловлювати свою думку.

ТРВЗ передбачає використання прийомів розповіді за картинками. Дітям пропонується зображення цілісне або схематичне, дитина дивлячись на зображення може скласти розповідь. Цей

прийом спрямований на розвиток уяви та фантазування, мислення, мовлення. Як ускладнення використання цього прийому можна запропонувати дітям замалювати свою розповідь.

Ігри перетворення як метод ТРВЗ дуже люблять діти у закладі дошкільної освіти. Гра проводиться таким чином: вихователь пропонує дітям образи на які вони перетворюються, а діти потім розповідають про себе. Варіантами образів може бути: сонечко, хмара, дощ, квітка, різні тварини, овоч, фрукт тощо. Деякі поради педагогам щодо використання цього методу:

1 Слід спрямовувати дітей «входити» в образ не тільки звичних об'єктів, але й частин об'єкта;

2 Потрібно навчити дошкільників переходити від простих та узагальнених емоційних характеристик (добрий – злий) до нюансів настрою (збуджений, байдужий...), спрямовувати до опису емоцій, станів, почуттів, настрою уявленого об'єкта.

3 Рекомендується використовувати різні форми організації роботи з дітьми: колективні, групові, індивідуальні.

4 Спрямовувати дітей дотримуватися структури побудови розповіді [3].

Сторітелінг як метод складання розповідей також можна включити до прийомів ТРВЗ, адже він передбачає формування вміння у дітей складати історії на основі та із застосуванням предметів, зображень, картинок тощо. Наприклад, вихователь може запропонувати дітям «чарівний мішечок» у якому будуть різні іграшки або невеличкі предмети, дитина із заплученими очима обере предмет, потім із цим предметом складе історію. Формування даного завдання може бути різноманітним, в залежності від підходу та творчості вихователя у закладі дошкільної освіти.

Прийом за картиною «дай пораду героям». Цей прийом вихователь може використати як за казкою так і за героями мультфільму чи образами окремих зображень. Прийом полягає у тому, що вихователь пропонує дітям ситуацію із героєм або уривку казки, а дитина дивлячись і розуміючи ситуацію може розповісти як герой буде діяти далі, надати пораду як краще було б вдіяти.

Складання текстів фантастичного змісту застосовується як один із прийомів ТРВЗ. Дитині пропонується тільки назва або із початок тексту, а дитина має його продовжити, закінчити, придумати свій текст з фантастичними подіями. Цей метод також спрямований на розвиток мислення, уяви, уваги, фантазій у дошкільників [2, 3].

Метод «Каталог» як метод складання казок та прийом ТРВЗ. Метод передбачає те, що діти складають розповіді або казки де добро перемагає зло. Суть організації методу полягає у тому, що вихователь бере книжку із казками і великою кількістю зображень до них, починає розглядати з дітьми, відкриває сторінку будь яку книжки і звертає увагу дітей на зображення яке є на обраній сторінці. За цим зображенням діти складають свою казку чи історію. Варіантів організації цього методу може бути багато,

в залежності від віку, можливостей та інтересів дітей групи. Рекомендації педагогам щодо провадження даного методу: книги та обрані казки мають бути незнайомими або мало знайомими, щоб не обмежувати дітей у продовженні сюжету за мотивами знайомої казки, а придумати свій; під час роботи із книгою дошкільники можуть втрачати інтерес до розгляду та творчості, тому тут слід використати методи різноманітні зацікавлення та заохочення.

Отже вище висловлені основні методи, які передбачає ТРВЗ. Вибір методів вихователем залежить від пори року, тематики тижня, організованої та запланованої діяльності дітей, інтересів дітей, інших організаційних моментів.

Застосування методів та прийомів ТРВЗ як і загалом сама технологія передбачає індивідуальний підхід до дітей. Вихователь має враховувати вік, можливості інтереси дітей, диференціювати завдання та їх рівні відповідно до того на що спроможна дитина. Яким чином диференціювати і як, коли можна ускладнювати або пропонувати простіші вправи визначено нами у ході теоретичного опрацювання проблеми активізації пізнавальної активності засобами ТРВЗ. Отже, наприклад використовуючи метод сторітелінг, слід звернути увагу на рівень розвитку уяви та фантазії у дітей, творчого мислення та мовлення, рівень вмінь комунікації у команді. Дитина яка має високий рівень розвитку може скласти велику історію сама, без допомоги продемонструвати її на загал, тому цій дитині можна надати завдання індивідуально. Дошкільник, із низьким рівнем розвитку мовлення, уяви, фантазування, можливо скутий, йому слід запропонувати працювати у команді, так інші діти допоможуть слабшій виконати це завдання. Отже в залежності від завдання та рівня розвитку дітей вихователь спрощує або ускладнює вправу, може допомогти дитині виконати завдання, але не виконувати повністю за неї.

Висновки. У статті зазначено принципи підбору ігор для занять з розвитку якостей творчої особистості, що передбачає технологія ТРВЗ, опис методів організації пізнавальної діяльності дітей з урахуванням ТРВЗ, поради вихователям щодо впровадження технології з дошкільниками.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Жейнова С. С., Курносова К. В. Проблема розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 48. С. 100-106.
2. Крутій К., Зданевич Л. Сторітелінг: мистецтво розповідання, або Як зацікавити й мотивувати дітей. *Дошкільне виховання*. 2017. № 7. С. 2-6.
3. Гавриш Н. Секрети методичної кухні, або Як підготувати педагога – майстра. *Вихователь – методист*. 2015. № 2. С. 15-22.
4. Садова Т. А., Рудакова А. О. Формування пізнавальної активності дошкільників як психологопедагогічна проблема. *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 49-52.